

Григорій ГРАБОВИЧ

“УКРАЇНСЬКИЙ ХАРАКТЕР НАБАГАТО СКЛАДНІШИЙ...”

Професор Гарвардського університету, фахівець з проблем української культури Григорій Грабович часто приїздить в Україну, веде семінари в Національному університеті Києво-Могилянська Академія, видає книжки, активно виступає в мас-медіа. Лишаючись при цьому врівноваженим науковцем, для якого вивчення культурно-мистецьких процесів в Україні - то глибока наукова проблема, включена у загальносвітові процеси. Розмова точилася навколо проблем літератури, преси. "Кіно-Театр" пропонує ту частину розмови, яка торкалася проблем українського театру, вражень від окремих вистав.

— *Пане професоре, напевно за півроку перебування в Києві Ви мали змогу відслідковувати перипетії культурної ситуації в Україні. Які Ваші враження, бо-дай у кількох фразах...*

— Це є загальне, системне питання суспільного порядку. Саме політичне життя ще не унормоване і нема послідовної культурної політики, яка, очевидно, мала б істотно впливати на можливості й певну ефективність побутування власне літератури, бо я виступаю тут як фахівець з літературознавства, передусім.

— *Оскільки Ви є шевченкознавцем, напевно, цікавилися виставами київських театрів за творами Т.Шевченка, за творами українського класичного репертуару. Які думки вони викликали у Вас?*

— Недавно мав можливість переглянути дві вистави у театрі Івана Франка - “Сни за Кобзарем” у режисурі В.Козьменка-Делінде й “Українські водевілі...” в режисурі С.Мойсеева.

У “Снах за Кобзарем” і сам Шевченко, і проблематика Шевченка в цілому були представлені неординарно. Це треба зазначити і, так би мовити, віддати належне режисерові. І Шевченка, і його поезику у виставі було відтворено багато в чому по-новому, порівняно із казенним, “советським” баченням. Але оскільки я дивився певною мірою упереджено, як шевченкознавець, то, як на мене, було недобачено деякі моменти, а саме питання універсальності Шевченка, його трансцендентності, того, що маємо на увазі,

коли говоримо про його пророчість. Тобто, був показаний Шевченко історичний, Шевченко зболений, але не трансцендентний. Очевидно, це не так просто втілити у драматичну форму, але можна, я думаю. Тобто як на мене, не було цієї містерійності... Але це суб’єктивне судження.

— *Що Ви вкладаєте в поняття містерійність?*

— Справа в тім, що Шевченко вписаний у сакрум, у святість. Не диво, що він є об’єктом культу і що деякі письменники, як, наприклад, Дмитро Павличко, майже прямим текстом до нього говорить, як до божества. Я думаю, що це повинно бачитись не тільки в контексті культу, але можна побачити, як своєрідну таку проникливість, хоч ця сторона може науково ще не досліджена тими, хто користується такою фразеологією. Але мене не полишає відчуття, що там є якийсь більший трансцендентний вимір, який є трохи загадковий: ЗВІДКИ та сила іде? ЯК вона діє? Відчувається, що вона є частиною якогось сакрального

світу... Цього режисер не торкнувся, можливо, не мав на меті, але, як на мене, - це суттєво в розмові про Шевченка.

“Українські водевілі” починалися дуже цікаво... Перша сцена, де кожна постать немовби в якомусь своєму вимірі. Так, як закінчується гоголівський “Ревізор”, починалися “Водевілі”... А потім... все якось скотилося на досить шаблонне, стереотипне уявлення про всім добре відомі “чарки і сварки”. Надзвичайно гарно був вибудований фінал вистави, але... зрештою, він певною мірою копіює сцени із “Тев’є-Тевель”.

— *Алюзії...*

— Алюзії? Можливо, але тоді, коли цей прийом повторюється знову, він перестає бути переконливим, робиться “деривативним” і показує певну рутинність задуму. Але більше мене вразила манера спілкування персонажів з народного побуту, з народного життя. Воно представлено чомусь грубо. Я розумію, що жанр водевілю вимагає певних “полегшень”, але герої з народу не мусять бути вик-

лючно брутальні. Вони можуть бути тонкі, дуже виразні в нюансах... Відчуваю, що тут недооцінено складність українського характеру. Він складніший! Навіть селяни. Вони і хитрі, і розумні, всякі. Але не тільки такі, що сидять і горілку п'ють, і спотикаються, і падають, ну ще співають. Думаю, тут спрацьовує вироджений бурлескний стиль, який може бути тільки об'єктом автопародії, але якщо так, то треба дати "умови гри" такої автопародії. А тут їх поки що немає. Від того вистава стає не пародійною, а шаблонною.

Мені здається, що це проблема театру імені Івана Франка, який, якщо я не помиляюся, має бути найбільш репрезентативним театром у Києві. А в нього, здебільшого у виставах комедійних, побутує певний "травестійний стиль", така своєрідна "неокотляревщина". І навіть, коли текст дозволяє знайти цікаві тонкі моменти, або взагалі є досконалим, я маю на увазі "Конотопську відьму", чи ту ж "Енеїду". Можна знайти дуже тонкі і гарні нюанси. Назовемо ці нюанси - більш інтелектуальними, більш благородними обертонами. А тут все немов би сповзає на грубий рівень, на рівень шаржу. Тобто українська культура бачиться в основному через цей трохи такий "сміховинний", як Шевченко казав, кшталт, на "московський кшталт". І це, зрештою, є прикметою не тільки театру Івана Франка.

Нещодавно передивився в Молодому театрі, на Прорізній, інсценізацію "За двома зайцями". Знову так само. Тобто, це грано дотепно і гарно, але в такому завуженому плані, чисто фарсово... Тоді, коли там можна знайти тонкі нюанси, навіть трагедійні.

- Ви можете назвати причини, які, на Ваш погляд, пояснюють таку ситуацію?

- Мені здається, що тут відіграють велику роль уявлення, які постановник, режисер і самі актори

мають про публіку. Публіка немовби недооцінюється. Тобто, тут спрацьовує советський, а може ще й досоветський підхід. В принципі, це є бачення народу через призму люмпену. Це, може, дуже гостро сказано, але мені здається, не враховується, що публіка може бути вибагливіша. Зокрема, наприклад, шаржовано таку бурлескню "Конотопську відьму", як я її пам'ятаю з давнішого часу... У виставі немов би взято тільки те, що бачили тогочасні критики, такі, як Белінський. Це якась страшна помста самому собі, щоб побачити себе тільки очима тих же зверхніх уявлень, які мали російсько-імперські критики про малоросійську музу, що вона є "роджена п'яною". Отже, такі мої убоління.

Не хочу сказати, що всі речі з класичного українського репертуару є такими. Бачив у театрі на Лівому березі виставу "Чарівниця". Це було, думаю, тонко, гарно зроблено. Також бачив недавно в театрі такому дуже малому, камерному на Андріївському узвозі...

- В "Колесі"?

- Так, виставу "Шантрапа". Вона мені дуже сподобалась. Думаю, що це було дотепно і там ця фарсовість була саме в жанрі автопародії. Взагалі, думаю, пора, щоб відчувався якийсь вплив театральної критики і взагалі глядача на постановки, на репертуар, щоби відчувалося, що це відповідає змінам смаку публіки, а вони ж такі є.

- На початку розмови Ви торкнулися, зокрема, питання творення національної культурної політики, або, назовемо це - концепції розвитку культури. Що на Вашу думку мало б складати її основу?

- Якою має бути українська культура? Залежить дуже багато від того, щоби мати форум, на якому можна було б дискутувати, який був би високопрофесійний, відкритий, добре обізнаний зі

світовим контекстом. Такі речі можна зробити вже зараз, хотілося б, щоб це прийшло швидше. Я переконаний, що продумана, зважена, глибоко обміркована національна політика щодо культури і щодо науки необхідна. Вважаю, що це не мало би бути дорогою якоїсь ідеології, тому що це має дуже небезпечні рецидиви - монополії на ідеологію, якщо не гегемонії, то взагалі авторитаризму, або навіть і тоталітаризму. "Керування", особливо в культурі - слизька дорога і досить небезпечна річ. Культурна політика має будуватися виключно на засадах громадянських прав громадянського суспільства і з урахуванням того конструктивного, позитивного, що треба робити для української культури, яка так довго була нівечена. Вона була об'єктивно в колоніальному стані, придушувана, пригнічувана, дискримінована і це є об'єктивний історичний факт. І тому, поставши, незалежна держава мала б зайнятися питаннями культурної і духовної компенсації. Про національну культурну політику, про концепцію культури треба дбати постійно. Про це має дбати держава й інтелігенція. Сьогодні всім світовим культурам загрожує, як у нас це називають, "гомогенізація нового наднаціонального глобалізму". Тобто, де всі національні культури якось знецінюються і витворюється якась, певною мірою "понаднаціональна" ерзац-культура, яка черпає цінності з американських голлівудських фільмів і реклам. Сама автентичність людського специфічного досвіду та історії знецінюється заради чогось поверхового, комерційного, універсального нібито, але насправді розводненого, знекоріненого. Я думаю, що це є проблема не тільки українська. Але стосовно України вона звучить загострено.

*Розмову вела
Олена Коваленко*